

dalomtörténet (1934) és *A világirodalom története* (1941) között helyezkedik el; központi törekvése — a magyar irodalom történetének az angol, francia, német (stb.) irodalommal együtt történő tárgyalása — mindkettővel rokonítja, különösen az előbbivel. Az előadások tematikája természetesen a Zolnai Bélával folytatott „konzultációk” során alakulhatott ki; ő ajánlhatta e témát habilitációs tárgykör gyanánt is.⁵ Az adott szövegezés azonban így is, ennek ellenére is Szerb Antal szemléletétől, koncepciójából folyik; az előadások szempontjai: Szerb Antal szempontjai. Jól látszik ez a képesítés tárgyköréből való — részleges — tematikai elszakadásból (vö. az „*Előadásterv*” 3. és 4. félévi részleteivel); de ezt mutatja a pozitívizmus és a szellemtörténet bizonyos elemeinek sajátos „keverése”, összeötvözése is.

LENGYEL ANDRÁS

WEÖRES SÁNDOR PÉCSI ÉVTIZEDE

(ÉLETRAJZI VÁZLAT)

„Tetteid medre: életed.”
(*Egy soros versek*)

Weöres Sándor húsz éves korában, 1933-ban került Pécsre, az egyetemre, s egy évtizedet töltött itt el. 1943 őszén távozik végleg a városból — Budapestre. Közben többször voltak megszakítások, hiszen Weöres gyakran utazott a „Csöngé—Pécs—Budapest háromszög”¹ között, s keleti utazása is erre az időre esik. A tíz év alatt megjelent hat könyve közül négy pécsi kiadásban látta meg a napvilágot.

Pécs ebben az időben jellegzetes magyar katolikus kisváros. Az Erzsébet Tudományegyetem Pozsonyból rövid budapesti működés után 1923-ban kerül Pécsre, tehát 1933-ban éppen az egyetem pécsi működésének tizedik évfordulóját kívánják megünnepelni.

⁵ Nem ez az alkalom rá, hogy ZOLNAI BÉLÁnak e habilitációban vitt szerepét tisztázzuk, részletesen leírjuk. Azt azonban itt is le kell szögezni — a levéltári anyag egésze bizonyítja —, hogy SZERB ANTAL képesítésének „kiverekedése” elsősorban ZOLNAI érdeme. Nélküle SZERB soha nem lett volna a szegedi egyetem magántanára; igaz, támogatásával is csak nehezen.

¹ VÁRKONYI NÁNDOR: *Weöres Sándor pécsi évei*. Életünk 1964/I. 113.

Az egyetem szellemi kristályosító erején kívül az 1931-ben alakult Janus Pannonius Társaság szervezi a kulturális életet. Weöres 1933-ban joghallgatónak iratkozik be az egyetemre, de félév múlva átmegy filozófia-földrajz szakra.²

A városban rokoni kapcsolatai is vannak: Blaskovich Iván alispán a költő nagybátyja.

Az erős katolikus befolyás ellenére éppen 1933-ban bányászok és egyetemi hallgatók kommunista peréről tudósít a helyi sajtó,³ az egyetemi tanács ülésének jegyzőkönyvei pedig preventív intézkedések megfontolásáról adnak hírt.

Az egyetemen széles látókörű, kiváló szaktudósok éppúgy működnek, mint az átlagosnál nem jelentősebb oktatók. 1933. szeptember 27-én így ír Babitsnak: „Kedves Mester! Pécsről írok ezúttal. Egyetemista vagyok, történelem-földrajz szakos bölcész. Felsőre érzem itt magamat – igaz, hogy még csak egy hete vagyok itt és ennyi idő alatt még én se tudok megenni egy várost. Legnagyobb meglepetésemre professzoraim egy cseppet se salabakter-emberek; minden előadásuk érdekes és élvezetes . . .”⁴

Az egyetem kisugárzó szellemét jól bizonyítja, hogy éppen a harmincas években a jelentős tehetségek sora rajtol Pécsről, akik nemcsak ismerik egymást, de baráti jó kapcsolatok is fűzik őket egymáshoz (Tatay Sándor, Takáts Gyula, Csorba Győző). A Janus Pannonius Társaság is először az egyetem tanárait nyeri meg az ügynek. Főtitkárát, Lovász Pált haláláig meleg baráti szálak fűzik a költőhöz.

Az egyetem légkörét meghatározza az, hogy erős szellemtörténeti kör működik itt, amelynek „spiritus rectora”⁵ Thienemann Tivadar, az 1922-ben meginduló Minerva c. szellemtörténeti folyóirat szerkesztője, a hasonló nevű társaság alapító tagja és titkára. Thienemann a Német Intézetet vezeti Pécssett egészen 1934-ig, amikor is Budapestre, a Pázmány Péter Tudományegyetemre nevezik ki nyilvános rendes tanárrá. Örökébe az intézet élén Koszó János lép, aki korábban az Eötvös Kollégium tanára. Az intézet szerkesztésében megjelenő folyóirat hagyománya nem szakad meg, 1937-től Koszó János szerkesztésében egy úgyszintén szellemtörténeti beállítottságú folyóirat, a Műhely (Ergasterion) jelenik meg.

² Az adatok ellentmondóak: VÁRKONYI idézett tanulmánya így tudja, viszont egy alább következő, BABITSnak írott levele már másként jelöli. BÁRDOSI NÉMETH JÁNOS birtokában van egy 1934. május 3-án keltezett levelezőlap, amelynek címzésén még „joghallgató”-ként említi önmagát a költő.

³ Dunántúl, 1933. október 8.

⁴ Közli GÁL ISTVÁN: *Weöres Sándor levelei Babitshoz és Kosztolányihoz*. Életünk, 1973/3 207.

⁵ VÁRKONYI NÁNDOR: *Egyetem két háború közt*. Jelenkor, 1967/10 881.

De az egyetemnek másik folyóirata is van: 1935-től Koltay-Kastner Jenőnek, az Olasz Intézet vezetőjének javaslatára és szerkesztésében megindul a Pannonia című folyóirat. Célja a Pannonia-kutatás, s a szerkesztő már alapító javaslatában példaként a Debreceni Szemlére és a Széphalomra (Szeged) hivatkozik. A folyóirat szerkesztésébe évenként más és más tanárok kapcsolódnak be, közöttük Halasy-Nagy József, a filozófia professzora, akihez Weöres *A vers születése* c. bölcsészkori disszertációját is írja. Emberi kapcsolatuk nem lép túl a szokásos tanár—hallgató viszonyon, ugyanis a professzor ekkor meglehetősen sok egyéni természetű gonddal küzd. Kerényi Károly, az Ókortudományi Intézet vezetője 1934 óta tanít Pécsen.

A Pannonia a Weörest feltételezhetően befolyásoló szellemi termékek gyűjtőmedencéje. Gyakran publikál itt a Budapesten élő Hamvas Béla, akit a költő ekkor még személyesen nem ismer.

Éppen Weöres Pécsre kerülésének évében kénytelen megválni az egyetemen könyvtári önkéntes gyakornoki állásától Kardos Tibor, akihez haláláig úgyszintén meleg baráti szálak fűzik a költőt.

Még két lényeges kapcsolat születik az egyetemen. A harmincas évek második felétől kedve magántanárként művészettörténeti és művészetfilozófiai előadásokat tart Fülep Lajos, aki a város közeléből, a meghitt kis völgyben elterülő Zengővárkonyból jár be előadásaira. Fülep Lajos, aki a Tanácsköztársaság után önkéntes emigrációba vonult, 1927-ben költözik ide Bajáról, református lelkészi hivatalt vállalva. Weöres rendszeres látogatója az egyetemen előadásainak, Zengővárkonyba pedig Martyn Ferenc, a festő viszi el. Martyn Ferencnek, saját vallomása szerint, jó ajánlólevél volt Fülephez az, hogy Rippl-Rónai házában nőtt fel. S nem kevésbé európai műveltsége, látóköre. E baráti találkozások alkalmával Fülep és Martyn gyakran beszélgettek franciául.⁶

Fülep egész tevékenységét meghatározta az ethosz: a szaktudományok fölé emelkedő magatartás, amely a nagy teljességre törekvők, Dante, Giotto iránti érdeklődését is táplálta.⁷ Fülep nagyon nehéz természetű ember volt – ehhez bizonyára betegsége is hozzájárult. Éles kritikai szelleme kímélet nélkül lesújtott, s már az is elismerés volt, ha egyáltalán valakit nem vett célba. Weöres ezek közé tartozott.

Fülep a görög, ligetekben társalgó filozófusok utóda volt. Igazi tanításai nem jelentős művekben, hanem az ilyen beszélgetések során hangzottak el, többnyire a parókia kertjében és a lugasban sétálva. Martyn és Weöres egybehangzó emlékezése szerint ezekből a beszél-

⁶ MARTYN FERENC szóbeli közlése

⁷ PERNECZKY GÉZA: *Egy magyar művészetfilozófus, Filozófiai Szemle* 1970/3–4 621.

getésekből a költő a legtöbbet a magyar nyelvre vonatkozóan kapta.⁸ Fülel a sallangoktól mentes magyar nyelv tiszteletére és művelésére serkentette Weörest.

A másik, a költő egész életére ható kapcsolat Várkonyi Nándorhoz fűzi. Németh László Pécs „szent emberének” nevezi Várkonyit, aki 1934-ben költözött a városba, s azóta szinte minden irodalom-szervező megmozdulásnak tevékeny részese volt. Várkonyi kezdetben fizetéstelen könyvtári gyakornok az egyetemi könyvtárban, s ez a hely egyben találkozóhelye a fiatal tehetségeknek, irodalmároknak. Weöres is itt keresi fel még elsős korában Várkonyit, aki később könyvtári segédtszti, majd 1935-ben, miután összehasonlító irodalomtörténetből próbaelődást tart, magántanári kinevezést kap.

Az elsős hallgató már lapalapítással foglalkozik. Az Öttorony címet viselő folyóirathoz Babitstól kértek és kaptak nyitó cikket. De az 1934. január 1-re tervezett megjelenésből, elsősorban anyagi természetű okok miatt nem lett semmi.

1934-ben saját kiadásában megjelenik *Hideg van c.* kötete. Várkonyi Nándor jegyezte föl, hogy a költő a nyomdász számláját egy kövér disznóval egyenlítette ki. Weöres lakása ekkor az Ágoston u. 5 szám alatt (ma Ady Endre u. 5.) volt, egy gazdag hentesmesternél, aki feltehetően kisegítette albérlőjét. Az év őszét és a késő telet Szombathelyen, kórházban tölti, súlyos neurotikus tünetek miatt bróminjekció kúrát kap.⁹

1935-ben *A kő és az ember c.* kötete már a Nyugat kiadásában jelenik meg. Júliusban Norvégiába utazik. Az utazásról így számol be a Csöngérről 1935. augusztus 15-én keltezett, Babitsnak írott levelében: „... norvégiai gyönyörű utam befejeződött; írtam róla két verset, ezeket itt küldöm hat más verssel együtt. Kétségtelenül eddig ez az út volt a legnagyobb élményem életemben . . .”¹⁰

1936-ban egy pécsi irodalmi vállalkozó könyvsorozatot indított.¹¹ Amikor erről Weörest Várkonyi értesíti Csöngén, arról érdeklődik, nem lehetne-e e vállalkozás keretében felújítani a korábbi sikertelen folyóirat kísérletét.

Az év jelentős eseménye a decemberben kezdődő keleti utazása, amelynek költségeit a Baumgarten-díjból fedezi. 1937 márciusában érkezik vissza. Bombayben, Singapore-ban, Colomboban, Sanghaiban, Penangban, Manilában fordult meg. Hazatérése után nyomban hozzáfog a *Gilgames* átköltéséhez.

Az 1938–39-es év *A teremtés dicsérete c.* verseskötete és doktori

⁸ WEÖRES SÁNDOR szóbeli közlése

⁹ KISS TAMÁS: *Weöres Sándor*. Alföld 1973/7. 9.

¹⁰ Közli GÁL ISTVÁN: i. m. 209. o.

¹¹ VÁRKONYI NÁNDOR, *Életünk* 1964/I. 116.

disszertációja, *A vers születése* elkészítésével és kiadásával telik el. A verseskötet kiadásával kapcsolatos gondjairól hűen tanúskodik Lovász Pállal folytatott levelezése.¹²

„Csöngé, 1938. okt. 24.

Kedves Pali Bátyám,

igaz hálával és nagy örömmel köszönöm, hogy könyvem ügye sikeresen elintéződött. Holtig hálás vagyok érte Neked és Fischer alispánnak, és a Janus Pannonius Társaságnak, első kiadómnak. Melegítő érzés, hogy éppen a saját szűkebb pátriám irodalmi társasága az első kiadóm. Amennyire rajtam áll, igyekezni fogok, hogy igazoljam bizalmatokat; és remélem, lesz még alkalmam a viszontszolgálatra. Félig-meddig-pécsi származásomnál fogva is közétek tartozom és mindenképpen a hívetek vagyok; de ezt tán mondanom is fölösleges, annyira magától értetődő. — Ha kötetem megérne több kiadást, azoknak a jövedelméről is (ha ugyan lesz jövedelem) lemondok a Társaság javára.”

„Csöngé, 1938. XI. 20.

... értesítést kaptam Holler Banditól, hogy vészfelhők tornyosulnak a verskötetem felett. Írta, hogy újabb terv szerint a könyv nem öt-, csak négy-íves lenne. . .

...Ami engem illet: egyhangúan éldegélek és a doktori disszertációmon dolgozom. . .”

Ám a kiadás mégsem feneklik meg, a további levelek már erről tanúskodnak:

„Csöngé, 1938. dec. 10.

... És még egyszer is nagyon köszönöm, hogy rávetted a Janus Pannonius Társaságot a könyvem kiadására; nagy áldozat ez Tőletek, hiszen a versek iránti érdeklődés minimális a mai világban.”

¹² A levelezést, még életében LOVÁSZ PÁL bocsátotta a rendelkezésemre. A kipontozott helyeknél a levelek személyes vonatkozású részeket tartalmaznak. LOVÁSZ PÁL 1975-ben bekövetkezett halála után a levelezés — tudomásom szerint — a pécsi Janus Pannonius Múzeum állományába került. A leveleknek ez az első közlésük.

A korabeli kiadási viszonyok érdekes dokumentuma a nyomda árajánlata:

„Pécs, 1938. nov. 16-án
dr. Lovász Pál úrnak
OTI. igazgató

Pécsett

Nagybecsű felhívására alábbiakban van szerencsénk Weöres Sándor: A teremtés dicsérete című verseskönyvének nyomdai előállítására vonatkozó legelőnyösebb árajánlatunkat tisztelettel közölni:

500 példány szedése, nyomása, hajtogatása és fűzése, 22 ciceros garmond ritka szedéssel, famentes pehelykönnyű papíron nyomtatva ívenként (16 oldalankint) kék nyomással 70.— pengő.”

A Dunántúl c. napilap 1938. dec. 25-i számában adott interjújában ettől a kötetétől várja, „hogya nem is véglegesen, de tisztul a helyem.” Ugyanitt említi, hogy újra Kínába készül — ám ebből az utazásból csak évtizedek múlva lesz valóság.

Az ezt követően Lovász Pálhoz küldött levelek már jóleső örömmel a tiszteletpéldányosok, illetve a kötet megjelenését levélben üdvözlők névsorát ismertetik. 1939. április 28-án kelt kevelében jelzi, hogy kb. egy hét múlva már kész doktori disszertációval jelentkezik Pécssett a professzorainál.

„Csöngé, 1939. jún. 16.

Most én néhány napra Pestre megyek; jún. 22-ikén felolvasok a rádióban. — 25-ikén újra Csöngén leszek. . .

Legközelebb alighanem szeptemberben jutok Pécsre, immár doktorálni végre-valahára. Doktori disszertációm a Dunántúl nyomdában szedés alatt áll.”

„Csöngé, 1939. okt. 31.

Ami engem illet: tanulgatok a novemberben esedékes végső szigorlatomra. Teljesen magambavonulva éldegélek, de verseket mégse tudok írni: a sok tananyag elveszi minden verselőhangulatomat. . .”

„Csöngé, 1939. dec. 29.

(Talán nem illúzió 1940-re boldog újévet kívánni, ámbar előreláthatólag ez az esztendő a világtörténelemnek igen cikornyás szakasza lesz. Kíváncsi vagyok, hogyan fogjuk meg-
úszni). . .

Remélem, a „Siriát oszlopai” kiadásának sorsa már egyenesben van azóta. . . Talán Gorka professzor eredménnyel működött. Mióta Pécsről eljöttem, semmit sem hallottam a mű sor-
sáról. Nándort a napokban megsürgetem, hogy küldje el nekem néhány napra a »Siriát oszlopai«-t; mindenkitől azt hallottam, hogy remekmű és nekem még nem is mutattátok.”

A Halasy-Nagy József professzorhoz írott munka, *A vers születése* végül is a Pannonia c. folyóirat különszámaként 1939-ben napvilágot lát.

1940-ben újabb barátságot köt. Ekkor érkezik haza hosszabb franciaországi tartózkodás után a már említett festő, Martyn Ferenc. A közös barát, Bajcsa András (eredeti nevén Holler András) felesége, „Hanna” ismerteti össze őket. Martynék akkoriban a Pálosok temploma mellett egy kis villában laknak, ahol a pécsi művészvilág gyakran megfordul. Weöres is sokszor jár ide. A festő és a költő visszaemlékezése szerint a legtöbb szó a szerkesztésről esett köztük. Martyn a modern festészet formavilágát hozta magával. Weöres nála ismerkedik meg az új festészeti iskolákkal. De a leglényegesebbet a szerkesztéssel kapcsolatban mondja el Weöresnek a festőbarát, nevezetesen azt, hogy a versben is „valahol el kell kezdődnie a piros fonálnak”, amitől a versnek íve, röppályája lesz. Ez a „vörös fonal” visz harmóniát illetve diszharmóniát a műbe. Martyn Ferenc egyébként akkoriban Szedő Dénes Ramon Lull könyvéhez készített illusztrációkat.

A beszélgetéseket hosszú séták követik, Martyn gyakran hazakíséri a havas, éjszakai utcákon a költőt, aki ekkor a Mecsek utca 7-ben lakott.

1940-ben Weöres időlegesen Budapesten is él. Erre a Pásztor Bélával közösen írt *Holdaskönyv* utószavában céloz.

1941-ben Weöres a Városi Könyvtár (ma a Geisler Eta utcai Megyei Könyvtár) vezetője lesz. A pécsi irodalom szempontjából ez az év azért jelentős, mert tízéves működés után a Janus Pannonius Társaság önálló folyóirat alapításába kezdhet, amely Sorsunk címmel meg is jelenik.

1941-ben a Sorsunk különnyomataként megjelenik Weöres *Theomachia* című drámai költeménye.

A már említett személyeken kívül a pécsi tartózkodás alatt még számos tartós és futó barátság szövődött. Csak felsorolásszerűen a nevek, akikkel a költő itt ismerkedett meg: Bajcsa András, aki Verhaaren fordításával hívta fel magára a figyelmet; Kocsis László, a papköltő, a később mártírhalált halt Barátos Endre, Zsikó Gyula, az újságíró és költő; Bárd Miklós, Kopányi György, András Endre, Harcos Ottó, Rácz István — akik közül néhányan ma is tevékeny résztvevői az irodalmi életnek. A zenészek közül Maros Rudolf-fal és Takács Jenővel köt barátságot.

1943 a búcsú éve — ősszel végleg elhagyja Pécsset, *Bolond Istókja* már Budapesten jelenik meg.

MARAFKÓ LÁSZLÓ